

**Ocena osiągnięć naukowych dr Damiana Pierzaka w związku z jego wnioskiem o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwo**

Na wstępie chciałbym z pełnym przekonaniem stwierdzić, iż przedstawione materiały w pełni uzasadniają uznanie, że dorobek Kandydata stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny, w której ubiega się on o stopień doktora habilitowanego. Oto najważniejsze przesłanki, na podstawie których sformułowałem taką opinię.

Doktor Damian Pierzak przedstawia jako swoje podstawowe osiągnięcie naukowe monografię pt. „*Exempla externa in Cicero's Orations. A Rhetorical Approach*” (seria *Studies in Classical Literature and Culture*, red. serii Mikołaj Szymański, vol. 13, Peter Lang, Berlin 2021). Książka ta jest kontynuacją głównego wątku wieloletnich dociekań naukowych dr. Pierzaka i jest także, z punktu widzenia metodologicznego, zwieńczeniem jego poszukiwań dotyczących relacji między teorią i praktyką retoryczną w Rzymie republikańskim. Swoiste preliminaria do tej rozprawy stanowią jego rozważania opublikowane wcześniej, a zwłaszcza *References to Historical Figures as a Means of Persuasion in Ancient Rhetoric. A Research Methodology Applicable to Cicero* (*Scripta Classica* 15 (2018), 13—35, nr B 5 w „Wykazie osiągnięć”), *The Degrees of Similarity in Quintilian's Discussion of Exempla. A Reappraisal* (*Eos* 106 (2) 2019, ss. 259—288, nr B 8), *Spartacus as a Point of Reference in Cicero's Orations* (w: *Spartacus. History and Tradition*, red. D. Słapek, Maria Curie-Skłodowska University Press, Lublin 2018, ss. 47—62, nr B 4) oraz przede wszystkim książka „*Ab inferis ad rostra. Przywoływanie zmarłych w retoryce rzymskiej okresu republikańskiego*” (Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2019, ss. 292), która sama w sobie mogłaby już, moim zdaniem, stanowić podstawę do wcześniejszego ubiegania się o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego. Dobrze jednak, że dr Pierzak przygotował kolejny tom obejmujący szerszy materiał i napisany po angielsku, przez co ma większe szanse wejść do międzynarodowej kultury naukowej.

Metodologicznie, badania dr. Pierzaka kontynuują tradycyjną w filologii klasycznej praktykę badania zachowanych tekstów źródłowych (tu: *Mowy Cyncerona*) poprzez ich zestawianie z regułami antycznej teorii retoryki. Notabene, taka strategia badawcza była w ostatniej ćwierci wieku XX żywo dyskutowana przez uczonych zajmujących się sztuką oratorską Cyncerona, a zwłaszcza: A. E. Douglas w *The Intellectual Background of Cicero's Rhetorica: A Study in Method* (*ANRW* I 3.95—138, 1973); W. Stroh w *Taxis und Taktik. Die advokatische Dispositionskunst in Ciceros Gerichtsreden* (Stuttgart, 1975); W. Ludwig (ed.),

*Éloquence et Rhétorique chez Cicéron* (Entretiens sur l'Antiquité Classique, vol. 28, Vandoeuvres-Genève, 1982) i późniejsze publikacje tego autora; C. J. Classen *Recht – Rhetorik – Politik. Untersuchungen zu Ciceros rhetorischer Strategie* (Darmstadt, 1985) oraz jego studium z 1985 roku; C.P. Craig, *Form as Argument in Cicero's Speeches. A Study of Dilemma* (Atlanta, 1993) i późniejsze prace tego autora.

Zalety i ograniczenia metodologicznych założeń przyjętych przez doktora Pierzaka dobrze ilustrują jego badania nad problemem relacji między tekstami *Mów* Cyncerona (wygłoszonymi) a tekstami opublikowanymi za życia autora. To problem w badaniach nad retoryką Arpinaty, który towarzyszy filologom klasycznym od wielu pokoleń, a ściślej – od renesansu. We współczesnych badaniach zarysowały się wyraźne różnice między stanowiskiem uczonych zakładających możliwość radykalnych zmian w tekstach opublikowanych w stosunku do wersji pierwotnej (tzn. do wystąpienia procesowego) oraz tych badaczy, którzy zalecają większą ostrożność przy wskazywaniu ewentualnych rozbieżności między wersją wygłoszoną i opublikowaną, identyfikowanych na podstawie – mających według nich ograniczoną wiarygodność – informacji zawartych w wypowiedziach antycznych teoretyków wymowy działających po Cynceronie. Doktor Pierzak dobrze zna podstawową bibliografię tych sporów filologicznych: w sposób taktowny a zarazem przekonujący odnosi się do wyników poszukiwań innych badaczy, niejednokrotnie przedstawiając własne propozycje.

Poza zainteresowaniami doktora Pierzaka były studia przyjmujące nieco inną perspektywę, związaną ze współczesną teorią tekstu i teorią komunikacji<sup>1</sup>. Podkreślam, że nie uważam tej „luki w lekturach” za zarzut w stosunku do pana dr. Pierzaka, który zna wariant moich badań zaprezentowany w publikacji *Śmierć gladiatora. O pewnych aspektach techniki retorycznej w mowie Cyncerona „Pro Milone”* („Eos” vol. 77, 1989, ss. 31–43) przeznaczonej dla filologów klasycznych. Sugeruję natomiast, że podjęcie w przyszłości przez Autora prób wyjścia poza tradycyjny schemat badań mogłoby być korzystne dla rozwoju jego wyobraźni

---

<sup>1</sup> Ten punkt widzenia wybrałem we własnych badaniach: *Cicerone e la società alla luce delle orazioni guidiziarie* („Ciceroniana. Nuova Serie”, vol. VII, Atti del VII Colloquium Tullianum: Varasavia, 11-14 maggio 1989, Centro di Studi Ciceroniani, Roma, 1990, ss. 175–182) oraz *Remarks on the 'Historical Reading' of Cicero's Legal Speeches* („Index” 17 (1989): 205–215 i *Cicero's Court Speeches: The Spoken Text Versus the Published Text. Some Remarks From the Point of View of the Communication Theory of Text w: Rhetoric and Pedagogy. Its History, Philosophy and Practice. Essays in Honor of James J. Murphy*, ed. W. B. Horner i M. Leff, New Jersey, 1995, ss. 57–63). Mówię o tym w tym miejscu, ponieważ rezultaty i konsekwencje mojego stanowiska badawczego dyskutowałem w swoim czasie zarówno z profesorem Stroh, profesorem Classenem i profesorem Craigiem; dochodziliśmy do wniosku, iż kontynuacja tego typu dociekań mogłaby stanowić inspirację do innego definiowania problematyki relacji pomiędzy praktyką a teorią retoryczną niż ta, do której prowadzi tradycyjna ścieżka badań porównujących zachowane teksty mów z teoretycznymi rozważaniami autorów antycznych i samego Cyncerona.

badawczej. Sądzę tak również dlatego, iż doktor Pierzak we wrażliwy sposób uwzględnił teatralne konteksty oratorstwa cycerońskiego.

Prześledziłem bardzo starannie analizę Autora odnoszącą się do *Pro Milone* także dlatego, że w swoim czasie przygotowałem edycję krytyczną tej mowy na zamówienie Bibliotheca Teubneriana. Znam dobrze nie tylko tekst, ale też spory o jego sensy toczące się przez ostatnich sto lat<sup>2</sup>. Nie chodzi mi oczywiście o to, żeby utalentowany badacz przeszedł tę samą co ja drogę zwątpienia i „nawrócenia”; sugeruję tylko, żeby zetknął się z problemem odmienności kultur badawczych we współczesnych studiach nad retoryką, także w odniesieniach do teatru. Chciałbym zwrócić uwagę na rozważania o widowiskach antycznych zainspirowane wywodami Olivera Taplina w *The Stagecraft of Aeschylus: The Dramatic Use of Exits and Entrances in Greek Tragedy* (Clarendon Press, Oxford 2001), który intensywnie łączy wyobraźnię artystyczną z wiedzą filologiczną, a zwłaszcza Bruce’a W. Fiera w pracy *The Rise of the Roman Jurists: Studies in Cicero’s “Pro Caecina”* (Princeton University Press, Princeton 1985), która w nowatorski sposób osadza wystąpienia oratorskie w realnej przestrzeni miejskiej, w której znajdował się mówca.

Jak już wspomniałem, dr Pierzak w swojej wnikliwej krytyce prac filologicznych nie uwzględnia szerzej niektórych aspektów relacji między tekstami publikowanymi a wygłoszonymi, a mianowicie tych, których badanie umożliwia spojrzenie na mowy publikowane jako na odrębny tekst literacki, do którego można stosować metody badawcze i aparat pojęciowy rozwijany na gruncie teorii tekstu i teorii komunikacji.

Z tej perspektywy, tekst opublikowany ujawnia czytelnikowi konwencje, według których został skomponowany. Co więcej, to są te same konwencje, na których czytelnik miał się skoncentrować, jeżeli traktował dany tekst jako materiał dydaktyczny – materiał, który miał mu umożliwić opanowanie techniki komponowania własnych oratorskich wystąpień; a taki właśnie był jeden z głównych celów publikowania przez mówców wygłoszonych niegdyś tekstów.

Tekst publikowany zbliża się także do tego, co dzisiaj nazywamy tekstem literackim, z powodu specyficznej „fabulacji”, tj. pojawia się w nim kategoria podobna, jeżeli nie identyczna, do kategorii *świata przedstawionego* w fikcji literackiej. Opublikowana mowa opisuje cały „spektakl rozprawy”, zachowania samego mówcy, jak i jego publiczności, które

---

<sup>2</sup> Nie zdecydowałem się na publikację mojej edycji, przygotowywanej przed rokiem 2008, ponieważ w międzyczasie zmieniłem własną perspektywę metodologiczną w zakresie najbardziej tradycyjnej i uważanej za *corona filologiae* „sztuki edytorstwa naukowego”. Autorefleksja na ten temat, patrz: J. Axer, *Między nauką, sztuką i fałszerstwem. Przypadek łacińskiej krytyki tekstu* (w: *Prawda i fałsz w nauce i sztuce*, red. E. Kosowska, B. Bokus, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020).

stają się częścią prezentowanego świata. To użycie rzeczywistości nie wydaje mi się dalekie od współczesnej „literatury faktu”. Zmienia się też status autora—mówcy. W wygłoszonej mowie jest on zaangażowany w spór sądowy z oskarżycielem, ale przede wszystkim zwraca się do sędziów, bo to od nich zależy wyrok. W rzeczywistej przestrzeni wygłaszania mowy „odgrywa” rolę, którą sam napisał dla siebie, ale nie staje się przez to częścią „świata przedstawionego”. Podobnie jak status autora, różni się w obu tych wariantach tekstowych sytuacja odbiorcy. Nie będę tego rozwijał, odsyłam do moich publikacji, zwłaszcza do *Cicero's Court Speeches: The Spoken Text Versus the Published Text. Some Remarks From the Point of View of the Communication Theory of Text* (w: *Rhetoric and Pedagogy*, red. W. B. Horner, M. Leff, R. Gaines, J. Moss, B. Bennett, Routledge, New York 1995).

Jeszcze raz z całym przekonaniem podkreślam, że to nie jest zarzut ani wykazanie słabej strony pracy dr. Pierzaka, lecz sugestia, iż tak uzdolniony badacz zyskałby dodatkowe argumenty i perspektywy, gdyby zapoznał się także z badaniami teoretyczno-literackimi, a zwłaszcza badaniami poetyki tekstu, które słabo przyjęły się na gruncie tradycyjnej filologii klasycznej. Po osiągnięciu samodzielności badawczej i otrzymaniu stopnia doktora habilitowanego, będzie miał znacznie większą swobodę poszukiwań poza konwencjami dyscypliny.

Rekomenduję mu zwłaszcza zapoznanie się z tekstami polemicznymi wobec książki prof. Katarzyny Marciniak *Cicero vortit barbare...*, którą wymienia w bibliografii, na przykład J. Domańskiego, *Cyceron – tłumacz i manipulator?* (*Meander* 62(304) 2007, ss. 344—353, antydatowany).

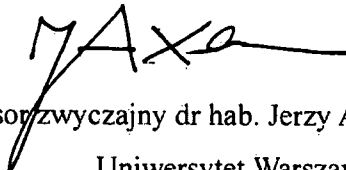
Podsumowując: recenzowanie dorobku pana dr. Pierzaka sprawiło mi prawdziwą przyjemność. Nie tylko nie wątpię, że wnosi on istotny wkład do polskiego literaturoznawstwa zajmującego się antykiem i że w nienaganny sposób używa metod badawczych tradycyjnych dla filologii klasycznej, ale także uważam, że można wiązać nadzieje na znaczne rozszerzenie pola jego zainteresowań. Na podkreślenie zasługuje też znakomita znajomość łaciny klasycznej, którą wyniósł zapewne ze szkoły prof. Jerzego Styki.

Pozwolę sobie dodać, że od dawna nie miałem okazji recenzować osiągnięć badawczych osoby, która wykazywałaby taką konsekwencję w realizowaniu własnych zainteresowań w stosunkowo trudnych warunkach. To, że umieściłem powyżej niektóre uwagi polemiczne, w żadnym stopniu nie umniejsza mojego przekonania o autentycznym talencie badawczym i podziwu dla upartego dążenia do trzymania się własnych idei i poszukiwania oryginalnych rozwiązań. Nie ma w dorobku dr. Pierzaka nic „uczniowskiego”. Jest natomiast wyraźna własna koncepcja myślenia o teorii i praktyce retorycznej w Rzymie republikańskim,

wsparta nie tylko samodzielnie przemyślanymi lekturami źródeł, lecz także krytycznie przeanalizowaną literaturą przedmiotu.

Mam nadzieję, że w przyszłości doktor Pierzak będzie miał właściwe pole dydaktyczne i zaplecze badawcze, co umożliwi mu zajęcie własnego miejsca w historii polskich badań nad Ciceronem, w świetnej tradycji Tadeusza Zielińskiego – Kazimierza Morawskiego – Kazimierza Kumanieckiego.

Warszawa, 22.05.2025

  
Profesor/zwyczajny dr hab. Jerzy Axer  
Uniwersytet Warszawski

